

Korsósnné Delacasse Krisztina¹

Álorcásság és *stellionatus*

Az „álorcáskodás” – „[s]aját nevének, kilétének eltitkolása mellett, idegen név és cím alatti színeskedés”² – olyan, a büntetőjogászok által „csalásszerűnek” titulált cselekmény, amelyet a csalás előzményeként röviden említenek, de mélyrehatóan nem vizsgálnak.³ Az álorcásság és a csalás kapcsolatának lenyomatát adja a Magyar jogi lexikon is: „az álorcza [...] szorosan meghatározott *specialis dolusszal*, mintegy kiemelt esete a mai csalásnak”.⁴

A 19. század elejének összegzését visszatükröző tankönyvi meghatározás szerint az álorcásság (*larva*) a becsstelenség körébe tartozó magánbűncselekmény; az álorcás magát másvalakinek kiadva és nevét bitorolva ennek kárára és saját hasznára jár el, tesz bevallást, az örökség megszerzése céljából idegen családba tolakodik be. A cselekmény megvalósításának következménye *infamia*, azaz a tettes a becsületével együtt elveszti perképességét, illetve vagyoni büntetéssel (váltságfizetés vagy vagyonvesztés)⁵ és örökös szolgasággal is sújtható. Ahogyan azonban ezt több szerző megjegyzi és többé-kevésbé kifejti, az álorcásság meghatározása és büntetése nem volt kezdettől fogva ugyanez.⁶ A deliktumról először a *Hármaskönyv* II. rész 16. és 17. címe, majd az ezt kiegészítő és pontosító 1723. évi XLVI. törvénycikk ad eligazítást.

¹ Adjunktus, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jogtörténeti Tanszék. Kapcsolat: delacasse.krisztina@ajk.pte.hu.

² Czuczor Gergely – Fogarasi János: *A magyar nyelv szótára*. I. Pest, Emich Gusztáv, 1862. 285.

³ Angyal Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve*. XVI. *A csalás*. Budapest, Attila-nyomda, 1939. 7–8; Madai Sándor: A csalás tényállásának hazai előképei az államalapítástól a felvilágosodás koráig. *Jogtörténeti Szemle*, 11. (2009), 4. 18.

⁴ Meszer Artúr: Álorcászok. In Márkus Dezső (szerk.): *Magyar jogi lexikon*. Budapest, Pallas, 1898. 528.

⁵ Béli Gábor: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2000. 218.

⁶ Az álorcásság Werbőczy általi megközelítésének bővebb kifejtésére e tanulmány terjedelmi keretei nem adnak lehetőséget, annak részbeni elemzését lásd Korsósnné Delacasse Krisztina: Csalárdság a Hármaskönyvben. In Balogh Elemér – Homoki-Nagy Mária (szerk.): *Tripartitum trium professorum. Három szegedi jogtörténész*. Szeged, Iurisperitus, 2017. 104–105; Madai (2009): i. m. 18; Megyeri-Pálffy Zoltán: *Név és jog. A névviselés jogi szabályozásának fejlődéstörténete Magyarországon*. PhD-értekezés. Debrecen, DE ÁJK, 2011. 70–71.

A *stellionatus* ezzel szemben a hazai törvényekben és a *Tripartitum*ban nem lelhető fel, tartalmazza viszont a *Praxis criminalis* 94. artikulusa: olyan különösen ártalmas álnokság és csalárdság, amelyet az értelmes ember sem láthat előre, vagy kerülhet el, és annyiféle lehet, hogy fajait mind nem is lehet néven nevezni. Felsorolja azonban, hogyan szoktak a csalók leggyakrabban eljárni, köztük azt, hogy „a maguk nevét kockázatosan avégre adják, hogy a tényleges szerződő fél ki ne tudódjék, és ekként a harmadikat rászedjék és neki kárt okozzanak”.⁷ A *Praxis criminalis* a veszedelmes csalókat a tolvajokéval azonos, sőt olykor súlyosabb módon rendeli büntetni. A csalást tehát akár főbenjáró büntetéssel is lehetett sújtani, s a büntetés kiszabásánál a gonoszságot (szándékosságot), valamint (ahogyan a tolvajlásnál is) a bűncselekménnyel okozott kár mértékét kellett alapul venni. Az eljárásra a lopás, illetve hamisítás esetére megszabott rendet írja elő; ezek pedig egyértelműen olyan közbűncselekmények, amelyek esetében hivatalból induló rendes büntetőpernek volt helye.

Jelen rövid tanulmány annak a feltárására vállalkozik, hogy a hazai joganyagot összefoglaló 18–19. századi művek alapján hogyan kapcsolódik az álorcásság a csalás előzményének tekinthető *stellionatus*hoz (olykor a *falsum*hoz). A logikai összefüggés kézenfekvő: az álorca mások megtévesztésével valósul meg, így csalárdságot feltételez. Ám külön nevesített bűncselekmény, ezért amikor a fogalmához hasonló magatartásokat a *stellionatus* meghatározásánál is meg lehet találni, ez elhatárolási kérdésként jelentkezhet, emellett a kialakuló büntetőjogi dogmatika csoportosítási rendszere is esetenként összekapcsolja őket. A kifejtés során a hangsúly azokra a szerzőkre kerül, akiknek a munkáiban bárminemű, a két cselekmény közötti korreláció kimutatható.

Bodó Mátyás az elsők között törekedett arra, hogy a magyar jogból korábban hiányzó büntetőjogi fogalmakat megkonstruálja, a definíciókat magyarázza, a bűncselekmények között elvi elhatárolásokat tegyen.⁸ Definíciója szerint álorcás személyek azok, akik másnak a családi nevét vagy (nemesi) előnevét bitorolva és ez alatt fiktív és színlelt néven és személyként másvalaki családi vagyonában való öröklést, örökséget vagy előjogokat – a törvényes családok megrövidítésére és kárára – álnokul maguknak próbálnak tulajdonítani.⁹ Az álorcásságot önálló deliktumként, ám a *crimina falsi* körében tárgyalja.¹⁰ Ennek azért van jelentősége, mert a *falsum* külön címekben

⁷ *Praxis criminalis*. Art. 94. § 1.

⁸ Gábor Béli: Strafrechtspraxis und Strafrechtswissenschaft in Ungarn im 18. Jh. In Barna Mezey (szerk.): *Strafrechtsgeschichte an der Grenze des nächsten Jahrtausendes*. Budapest, Gondolat, 2003. 118.

⁹ Matthias Bodo: *Jurisprudentia criminalis secundum praxim et constitutiones Hungaricas*. Articulus XCVII. De Larvatis Personis. Posonii, Typ. Landerer, 1751. 311.

¹⁰ Uo. Art. XCI. De crimine falsi in genere. 301.

magyarázott egyes esetei¹¹ mellett kifejti a *stellionatust* is: mint a csalárdság legfondorlatosabb fajtáját, amely alatt minden olyan egyéb deliktum értendő, amelyek más cím alá nem esnek.¹² Az álorcásság tehát mint külön nevesített deliktum nem tartozhat a *stellionatus* fogalmi körébe. Ad viszont Bodó egy felsorolást a tipikusan *stellionatus*-nak minősülő magatartásokról, és ezek között írja le (a *Praxis criminalis* fent kiemelt rendelkezésével szinte azonosan) azt az esetet, ha valaki tulajdon nevét eltitkolva más nevét veszi fel, és az ő neve alatt pénzt vesz kölcsön, vagy más szín alatt a szerződő felet becsapja, megkárosítja. Az elkövetési magatartás egészen hasonló, mint a *larva*, azonban két vonatkozásban mégis alapvetően más. Más neve alatt kölcsönt felvenni nem feltétlenül jár azzal, hogy az elkövető tartósan hamis név alatt él, ezt a csalást úgy is el lehet követni, ha valaki csak az adott ügylet idejére titkolja el saját kilétét, például azért, hogy később ne juthassanak a nyomára. Ráadásul egy bármily nagy összegű kölcsön sem vethető össze azzal, amikor nemesi családok neve és vagyona, olykor ingatlanai forognak kockán és szenvednek tartósan sérelmet egy-egy álorcás bitorló miatt – azaz a különbség a sérelem mértékén és a sértetti körön is megmutatkozik. Bodó a büntetésre térve mégis összefüggést teremt a *stellionatus* utóbbi esete és az álorcásság között. Úgy fogalmaz, hogy akik más neve alatt pénzt vesznek kölcsön, azok vagy mint tolvajok, vagy – a büntett minősége szerint – mint álorcás személyek büntetendők. Ami az eljárást illeti, a *stellionatus*, azaz a legnagyobb fokú „fondorlatos csalás” miatt büntető törvényszéknek kell eljárnia, míg egyszerű csalárdság iránti keresetet polgári törvényszéken lehet indítani.¹³

Husztly István – hasonlóan Bodóhoz – az álorcásságot (*larvata persona*) a *falsum*, egészen pontosan annak szűkebb értelme, a *crimen falsi* körébe tartozónak tekinti, a *stellionatust* viszont nem ismeri.¹⁴

Mint a 18. század végének büntetőjogi törekvéseit visszatükröző munkálatra érdemes röviden kitérni az 1795-ös büntetőtervezetre, amelyben hasonló a csalás és az álorcásság viszonya. Érezhető egyfajta kodifikációs összefoglalási igény, amely a csalást (a *stellionatust* a *falsummal* azonosítva) megpróbálja a legáltalánosabban megfogalmazni: az igazságnak bármilyen álnok ravaszsággal történő, mások becsapására vagy megkárosítására irányuló megváltoztatása vagy elkenődése. Ez azonban túl tág meghatározás, ezért kiegészítik egy huszonkét pontig

¹¹ Uo. Articulus XCII. De falso Iudice, Procuratore, Testibus et Delatoribus. 302.; Articulus XCV. De Falsarum literarum, Sigillorum et c. Confecloribus. 307.; Articulus XCVI. De Iis, qui Libram, Pondus, Ulnas, Mensuras, Merces, et alias Res falsificant. 310.

¹² Uo. 314.

¹³ Uo.

¹⁴ Stephanus Husztly: *Jurisprudencia practica seu commentarius novus in jus Hungaricum*. Budae, Typ. Veronice Nottensteinin viduae, 1745. 120.

terjedő felsorolással, amelybe belekerült az álorcásság is, azaz a kodifikátorok ezt a deliktumot a csalás körébe vonták.¹⁵

A 19. századba lépve, a magyar jogot bemutató tankönyveket tanulmányozva feltűnik, hogy egyes bűncselekmények, köztük az álorcásság, kimaradnak a tisztán büntetőjoggal foglalkozó munkákból, és – nyilván praktikus okokból, a szerzők által jól ismert bírói gyakorlattól is vezetve – a magánjogot tárgyaló művekben, a deliktumokból fakadó kötelek körében kapnak helyet.¹⁶ E magánbűncselekmények közös általános jellemzői ugyanis, hogy a sértettek vagyonaiban vagy személyében okoztak olyan sérelmet, amelyet rendszerint vagyoni büntetéssel sújtottak, és amely nem esett közüldözés alá, azaz az elkövető nem hivatalból, hanem csak a sértett fél keresetére volt elmarasztalendő.¹⁷ E bántalmak sajátossága, hogy a magánjog és büntetőjog határterületén helyezkedtek el, jogi megítélésükre pedig egyaránt rányomta a bélyegét az, hogy milyen eljárásban bírálták el őket, másrészt az is, hogy a kialakuló büntetőjogi dogmatika szerint mégiscsak magukon viselték a bűncselekmény kritériumait.¹⁸

Vuchetich Mátyás az idegen javak ellen irányuló, erőszak nélküli bűncselekmények kategóriájába sorolva a csalás (*falsum*) hazai törvényekben előforduló változatai alatt tárgyalja többek között azokat az eseteket, amikor hamis leveleket a bíróság előtt nyilvánvalóan azért használnak fel, hogy más életét vagy javait elvegyék.¹⁹ A hamis oklevél felhasználása és az álorcásság – a *Hármaskönyv*-beli szabályozásból kiindulva – nem állnak távol egymástól, de Vuchetich hivatkozásai egyértelműen az 1723. évi XI. és XII. (és nem a XLVI.) törvénycikkekben

¹⁵ Hajdu Lajos: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet*. Budapest, KJK, 1971. 489.

¹⁶ A legszembevetőbben mutatkozik ez meg Szlemenics Pál esetében, mivel neki mind büntetőjogi, mind magánjogi tankönyve ismert, két műve így egymással párhuzamosan vizsgálható abból a szempontból, hogy melyikben és milyen csoportosítás részeként tárgyalja az álorcásságot, illetve a *stellionatust*. Szlemenics Pál: *Közönséges törvényszéki polgári magyar törvény. III.* Pozsony, Snischek Károly, 1823. 288–291; Paulus Szlemenics: *Elementa juris Hungarici iudiciarii criminalis*. Posonii, Typ. Bolnay, 1833. 143; Frank Ignác: *A közigazság törvénye Magyarhonban. I.* Buda, M. Kir. Egyetem, 1845. 738; Kövy Sándor: *A magyar polgári törvény*. Sárospatak, Nádaskay András, 1822. 252; Fogarasi János: *Magyar közpolgári törvénytudomány elemei, Kövy Sándor után*. Pest, Eggenberger, 1842. 318–320; Emericus Kelemen: *Institutiones juris Hungarici privati*. Budae, M. Kir. Egyetem, 1818. 697–700; Czövek István: *Magyar hazai polgári magános törvényről írt tanítások*. Pest, Trattner, 1822. 701–704. (Utóbbiak közül alapvetően Czövek magyar fordítását használtam és hivatkoztam.)

¹⁷ Béli (2003): i. m. 155; Vuchetich Mátyás: *A magyar büntetőjog rendszere*. (Király Tibor ford.) In Máthé Gábor – Mezey Barna (szerk.): *A magyar jogtudomány klasszikusai*. Budapest, Magyar Közlöny, [1819] 2010. 80–83; Frank (1845): i. m. 717.

¹⁸ Vuchetich [1819] (2010): i. m. 75–79.

¹⁹ Mathias Vuchetich: *Institutiones juris criminalis Hungarici in usum academiarum regni Hungariae*. Budae, Universitas Hungaricae, 1819. 290.

foglaltakra vonatkoznak.²⁰ Vuchetich műve csak a közbűncselekményekkel foglalkozik, így a magándeliktumokat, köztük az álorcásságot, csupán a bűncselekmények felosztása alatt említi.²¹

Szlemenics Pál is magánjogi tankönyvében elemezte részletesen az álorcásságot, s a bűncselekményekről adott felosztása²² alapján nem kétséges, hogy ez tehát a büntetőjogot tárgyaló *Elementa juris Hungarici judiciarii criminalis*ban nem szerepel. Valóban, utóbbi már csak a vagyont érdeklő büntettek sorában elhelyezett *crimen stellionatus*t tartalmazza, és ez alatt kizárólag a csalások (*fraudationes*) azon nemeit érti, amelyek törvényeinkben külön elnevezéssel nem bírnak.²³ Szlemenics büntetőjogának a későbbi, 1865-ben megjelent, Ökröss Bálint által bővített magyar nyelvű kiadása noha szintén nem ismer álorcássághoz hasonló esetet a csalás alatt felsorolt egyes (rendeleteken alapuló) példákban, tartalmaz viszont egy olyan toldalékot az első könyv legvégén, amely a korábbiakból még hiányzik. Ebben „[e]gyéb büntettek és kihágások” szerepelnek, köztük az álorcásság is. Felvételükhöz indokolásul Ökröss a következőket írja: „Némely vétségek és kihágások törvényeinkben mint polgári vétségek említetnek, melyek azonban mind az elkövetés módjánál mind beszámításuknál fogva a fenyítőtörvényszéki büntettek és kihágások közt méltóbb helyet foglalnak.”²⁴ Ez jól illusztrálja azt a felfogásbeli változást, amely a század második felében a büntetőjogi felelősségtől elkülönülő magánjogi felelősség elméleti kimunkálásával párhuzamosan ment végbe.²⁵

Az alábbiakban az álorcásságra vonatkozó, a hazai magánjogot taglaló legismertebb művek alapján²⁶ kibontható korabeli értelmezés következik, az egyes szerzők közül csak azokat emelve ki külön is, akik a többiektől eltérően mutatnak rá valamire, például akiknél a *stellionatus* is szóba kerül.

A bűncselekmény elnevezése nagyjából megállapodott: *larva*,²⁷ avagy álarc[z],²⁸ álorc[z]a,²⁹ álarc[z]osság,³⁰ álorc[z]ásság,³¹ álorc[z]áskodás,³² esetleg

²⁰ Uo. 291.

²¹ Vuchetich [1819] (2010): i. m. 82.

²² Szlemenics (1823): i. m. 245.

²³ Szlemenics (1833): i. m. 143.

²⁴ Szlemenics Pál: *Magyar fenyítő törvény*. Átdolg. Ökröss Bálint. Pest, Heckenast, 1865. 177.

²⁵ Mireisz Tímea: A büntetőjogi és a magánjogi felelősség szétválásának áttekintése a magyar jogtörténetben I–II. *Jogtörténeti Szemle*, (2019), 1. 35; 2. 56.

²⁶ Czövek (1822): i. m.; Fogarasi (1842): i. m.; Frank (1845): i. m.; Kelemen (1818): i. m.; Kövy (1822): i. m.; Szlemenics (1823): i. m.

²⁷ Kelemen (1818): i. m. 697; Czövek (1822): i. m. 701; Szlemenics (1823): i. m. 288; Frank (1845): i. m. 738.

²⁸ Frank (1845): i. m. 738.

²⁹ Czövek (1822): i. m. 701; Frank (1845): i. m. 738; „álortza” írásmóddal: Kövy (1822): i. m. 252.

³⁰ Frank (1845): i. m. 738.

³¹ Fogarasi (1842): i. m. 313.

³² Szlemenics (1823): i. m. 288.

alakoskodás.³³ Kizárólag Frank Ignác nevezné másként, ő az első, aki erre új magyar nevet használ és ajánl,³⁴ a vér- vagy névbitorlást, amely véleménye szerint a lényegét világosabban kifejezi.³⁵

Az elemzések általában előbb a cselekmény típusát és mibenlétét határozzák meg. A fent írtakból fakadóan az álorcásság csaknem minden szerzőnél „magános (valóságos) vétek”, magános által indított per alapján büntetendő deliktum.³⁶

A definíciók nem térnek el lényegesen egymástól, hiszen ezek az 1723. évi XLVI. törvénycikken alapulnak, noha maga a törvény a modern büntetőjogra jellemző precíz törvényi tényállást nem fogalmaz meg. Álorcásságot az követ el, aki „valaki másnak személyét tettetvén, ugyan annak nevét, titulását, praedikátumát, és jussait álnokul bitorolja”,³⁷ „aki magát csalárd mesterséggel más nemzetségbe belé fúrni, és így annak jussát magára ruházni akarja, pl. annak nevét, predikátumát kezdi viselni”,³⁸ „álnevet öltve magát más nemzetségbe betolni, és ennek diszét, örökségét bitorolni törekedett”,³⁹ bővebben „valamelly nemzetségnek ötet semmiképpen sem illető, nevét felveszi, vagy az Elei által felvett illetén nevet megtartja, vagy éppen, az illetén felvett vagy megtartott hamis név alatt, azon Nemzetségnek Jussait magához szakasztani, vagy annak másképpen ártani törekedik”.⁴⁰

A bűncselekmény tényleges megvalósulásához – a deliktumokról általánosan elmondott ismérvek alapján – először is szükségesnek tekintik a büntetést kilátásba helyező törvény rendelkezéseinek szabad akarattal és külső tettel történő áthágását.⁴¹

Az álorcásság lényege az idegen személy színlelése, más nevének felvétele. Kövy fejt ki, hogy a nemesi előnév világosan szerepel az adománylevélben vagy más privilégiumban, a régi családokat azonban szokás alapján királyi levél nélkül is megilleti.⁴² Noha néhány századdal korábban nem nemesek esetében is használatos volt a predikátumokhoz hasonló megjelölés, kizárólag a család származási vagy lakóhelyének megjelölésére, ilyen előnevet viszont már csak nemes viselhet. Ennek a fordítottja azonban nem igaz, vagyis abból, hogy valaki adományos

³³ Uo.

³⁴ Meszer (1898): i. m. 529.

³⁵ Frank (1845): i. m. 738.

³⁶ Czövek (1822): i. m. 700; Szlemenics (1823): i. m. 288. Kövy eredeti munkájában nincsen a kötelmeknek külön áttekintő bevezetője és csoportosítása, csupán a Fogarasi-féle átdolgozásban. Kövy (1822): i. m. 216; Fogarasi (1842): i. m. 213.

³⁷ Czövek (1822): i. m. 700.

³⁸ Kövy (1822): i. m. 252–253.

³⁹ Frank (1845): i. m. 738.

⁴⁰ Szlemenics (1823): i. m. 288.

⁴¹ Uo. 243–244.

⁴² Kövy (1822): i. m. 252–253.

nemes, az előnév viselésének joga nem következik.⁴³ Szlemenics megjegyzi, hogy álorcásnak csak azt lehet tartani, akinek e név viseléséhez semmi joga nincsen, ellenkező esetben, ha ki tudja mutatni jogosultságát (például ha az ő családja is ugyanolyan előnevet visel), az őt megtámadó személy keresete alól felmentik, sőt még perbeli költségeinek megtérítése is megilleti.⁴⁴

A deliktum kétféle módon valósulhat meg: az elkövető a nevet annak érdekében bitorolja, hogy magának ebből hasznót húzzon és az érintett családnak kárt okozzon, vagy pedig a sérelem csupán a név használatában merül ki károkozás nélkül, illetve az okozott károk tekintetében a szándékosság nem állapítható meg.⁴⁵ Ide kapcsolódik az a Fogarasi által Kövy könyvébe beiktatott, korábban nem szereplő szakasz, amelyet „idegen álorcás” címmel látott el. Ez alatt a következőt érti: „ha valaki álorcásság alatt egy harmadikra tör v[agy] leselkedik, azon családnak kára nélkül, melynek álorczáját viseli”. Az ilyet – írja – mint minden álnokot, latinul *stellion*nak nevezik, maga a cselekmény pedig *stellionatus*, amely a törvényben más különös néven nem említett álnokságot jelent általában. Az ilyen személy tehát nem az álorcások büntetésében részesül, hanem az okozott károkokban, továbbá – ha ennek esete is fennáll – az oklevél-hamisításra írtak szerint marasztalják. Fogarasi azt írja, hogy ha az idegen álorcások e tetteikkel mások becsületében nem ejtenek csorbát, akkor a megye bíróságai (alispán vagy szolgabíró) is eljárhatnak. Hozzáteszi még, hogy ezt kellene szem előtt tartani a „kisebb vétkű” álorcásokra nézve is, akik tudniillik örök szolgaságot „nem egészen érdemelnek”. Hozzáteszi, a tapasztalat szerint „akármely álnokság miatt is büntetett váddal szoktak élni”.⁴⁶

Czövek (Kelemen) – a többiekől eltérően – konkrét példákat hoz azokra a tipikus elkövetési magatartásokra, amelyek álorcásságnak minősülnek. A listát a *Hármaskönyv*-beli alapesettel kezdi, azaz ha valaki más nevében és személyében annak meghatalmazása nélkül hiteles hely előtt örökvallást tesz. Ez esetben álorcás lesz az is, aki a bevallást teszi, és az is, aki „magának vallat”. Említi azt is, aki idegenek neve alatt és jogainak sérelmével adósságokat és más terheket vállal. Noha ennél az 1723:XLVI. törvénycikk 1. §-ára hivatkozik, abban ez így nem fogalmazódott meg, és ilyenfajta konkrét meghatározással más vizsgált szerzőnél sem lehet találkozni. Kizárólag Bodónál tűnt fel: a magatartást tekintve ez ugyanaz, mint amit ő a *stellionatus* egyik tipikus eseteként említett. A harmadik példa viszont már egyértelműen a törvényben foglaltak szerinti fellépés: másnak

⁴³ Fogarasi (1842): i. m. 314.

⁴⁴ Szlemenics (1823): i. m. 289–290. Megyeri-Pálffy ismerteti a Jeszenszky családok ide illő esetét: Megyeri-Pálffy (2011): i. m. 72–74.

⁴⁵ Szlemenics (1823): i. m. 290.

⁴⁶ Fogarasi (1842): i. m. 314–315.

az okleveleit összeszedvén a tettetett személy neve alatt a familiájába befurakodni, a valódi tulajdonosokkal szemben örökösödést követelni, ez iránt pert indítani.⁴⁷

A bűncselekmény a nemesi családok és azok vagyona ellen irányul, a passzív alany tehát mindig egy konkrét család vagy akár magános („személybeli karakter”), ami azt is jelenti, hogy az álorcás mindenképpen valamely létező család nevét használja. Eszerint elhatárolandó az álorcásság a nemesi cím jogosulatlan használatától, nem meríti ki tehát az, ha valaki egyszerűen nemességet hazudik magának. A „tettetett nemes ember” ellen a *fiscus magistratualis* „a nemességnek bitangolt éléséből való kirekesztésére” irányuló pert indít.⁴⁸

A szubjektív elemek oldaláról lényeges, hogy ez egy *delictum verum*, valószínűs vétek,⁴⁹ amelynél megkívánt az elkövető részéről az álnokság, ami nem más, mint a mai fogalmaink szerinti szándékos elkövetés. Tudniillik az 1723. évi XLVI. törvénycikk csak ezt, a „szántsándékos sértő igyekezetet” rendeli büntetni, azaz ha ez nem lelhető fel a törvényszegés mögött, akkor büntetésnek nincsen helye, csupán kártérítésnek. Ilyen esetnek tekintendő, ha valaki más nevével „tudatlanul” él, azaz tévedésből, jóhiszeműleg jár el, az illetet tehát nem lehet igazi álorcásnak tartani, de szintén nem lehetnek álorcások a gyermekek vagy esztelenek sem.⁵⁰ Előfordulhatott az is, hogy az álorcás örökösei nem tudtak róla, hogy felmenőjük álnéven él, így a nevet, címet magukénak gondolhatták. Velük szemben csak akkor kell a törvény szigorával fellépni, hogyha ezek „tudva és vakmerően a felvett névben megmaradnak”, ha megintés ellenére tudva tovább bitorolják a nevet.⁵¹

A perre térve a szerzők többsége kifejti, hogy az a királyi tábla elé tartozik. Szlemenics ezt úgy magyarázza, hogy azért, mert „többnyire a’ Jusnak közösségéről vetélkedés forog”,⁵² azaz gyökeres jogokat is érintenek, míg Czövek az 1723:XII. törvénycikk 1. §-ára hivatkozva, amely valóban megemlíti a hamis iratok készítői és az azokkal élők ügyeiben ezt a fórumot (is).⁵³

Az eljárást az álorcás személlyel szemben csak az indíthatja meg, akinek vagy aki családjának a nevét az álorcás felvette; a felperes köteles kimutatni a vérségi köteléket a sérelmet szenvedett családdal, idegen ezt a felperességet nem „bitangolhatja”.⁵⁴ A királyi tábla gyakorlatából hozott példa szerint nem jogosultak

⁴⁷ Czövek (1822): i. m. 702–703.

⁴⁸ Szlemenics (1823): i. m. 289; Czövek (1822): i. m. 702.

⁴⁹ Czövek (1822): i. m. 668.

⁵⁰ Szlemenics (1823): i. m. 288; Czövek (1822): i. m. 702. (A kötetben téves a lapszámolás, ez rénylegesen a második 701. oldal).

⁵¹ Szlemenics (1865): i. m. 178.

⁵² Szlemenics (1823): i. m. 291.

⁵³ Czövek (1822): i. m. 703.

⁵⁴ Czövek (1822): i. m. 704; Fogarasi (1842): i. m. 314; Szlemenics (1865): i. m. 178; Szlemenics (1823): i. m. 291.

perlésre, akikre a család vagyona adományozással átszállt.⁵⁵ Czövek és Fogarasi még további részletekbe is belemegy, és azt magyarázza, hogy amennyiben valaki magvaszakadt családnak a nevét vette fel, és e család jogán a magszakadás címén tett adományt (akár ellentmondással, akár perrel) megtámadja, vagy költött személy alatt örökvallás, végrendelet érvénytelenítését kéri, akkor ellene nem tud ki álorcásság miatt fellépni, őt álorcásság bűnében elmarasztalni nem lehet.⁵⁶ Viszont kétségtelen, hogy ez a tett nem maradhat megtorlatlanul: fortélyos csalás (*stellionatus*) miatt kell tehát megbüntetni.

A büntetés leírásánál a szerzők nem térnek el a hivatkozott törvénycikk rendelkezéseinek ismertetésétől, amely az álorcásokra nézve azt rendeli, hogy kerüljenek jobbágyként azoknak az örökös szolgálatába, akiknek sérelmet okoztak. A nevet tovább bitorló lemenőikre ugyanez áll akkor, ha birtoktalanok. Ha viszont ingatlantulajdonosok, akkor a hamis levelek készítőire és perbeli előmutatóira rendelt büntetésben marasztalandók. Az oklevél-hamisítót az 1723. évi XI. és XII. törvénycikk vette ki a hűtlenség alól, és – amennyiben ezzel csupán mások javaira törnek – a károk, valamint költségek megtérítése mellett becstelenségben rendelte marasztalni. Álorcásság esetén semmiképpen nem ama hamisítók büntetése az irányadó, akik más életére is törnek, így fővesztéssel büntetendő, hiszen az 1723:XLVI. törvénycikk kifejezetten kijelenti, hogy a törvényhozás nem akarja az álorcásokat fővétellel fenyegetni, hiszen azoknak, akik a hamis nevet szüleik után csupán megtartják, logikusan nem járhat súlyosabb büntetés, mint amazoknak, „akik azt először álnokul felvették”.⁵⁷ Innentől került az álorcásokra is a becstelenség bélyege.

A polgári átalakulást követően a helyzet döntően megváltozott, a megvalósuló büntetőjogi kodifikáció során az álorcásságot a megszületett büntető törvénykönyvekbe már nem vették fel, hiszen a védett jogi tárgy részben már nem volt kimutatható, tekintve, hogy az álorcásság büntetendővé tétele eredendően a nemesi családok speciális vagyoni jogait védte, ám a jogegyenlőség megvalósulását, a nemesi előjogok, az adományra és ősiségre vonatkozó szabályok eltörlését követően ilyenekről már nem lehetett beszélni. Megmaradt viszont a nyoma a csalás⁵⁸ és az okirat-hamisítás büntető törvénykönyvbeli

⁵⁵ Szlemenics (1823): i. m. 291.

⁵⁶ Czövek (1822): i. m. 704; Fogarasi (1842): i. m. 314; *Planum tabulare sive Decisiones Curiales, per excelsam deputationem a piae memoriae imperatrice et regina Hungariae diva Maria Theresia eatenus ordinatam collectae et in ordinem redactae anno 1769*. Posonii, Typ. S. P. Weber, 1817. 129–130 (II/XXXI.: Ad poenam Larvae).

⁵⁷ Szlemenics (1823): i. m. 290.

⁵⁸ Meszer (1898): i. m. 528.

szabályaiban,⁵⁹ különösen az úgynevezett intellektuális okirat-hamisításban (1878. évi V. törvény, 400. §),⁶⁰ továbbá egyes kihágásokban. Az 1879. évi XL. törvénycikk 45. § a címek és rangok jogosulatlan használatáról szólt, míg az 1894. évi XXXIII. törvénycikk 83. § az anyakönyvbe bejegyzettől eltérő név viselését (a 44. § megsértését) nyilvánította kihágásnak.⁶¹ Mindezek mellett az alakulóban lévő magánjogi szabályozás megteremtette a személyiségi jogot és azon belül a névjogot védő eszközöket, amelyeknek segítségével a névbitorlással, illetve névbitorlókkal szemben oltalmat adott.⁶²

⁵⁹ „A hamis név használata korszaktól függetlenül előfordult, éppen ezért ez az elkövetési magatartás egybefűzi a rendi kori álorcasságot a modern jogrendszerek közokirat-hamisításának bűncselekményi tényállásával.” – Megyeri-Pálffi (2011): i. m. 70.

⁶⁰ Megyeri-Pálffi (2011): i. m. 75.

⁶¹ A 44. § így szól: „Senki sem viselhet más családi és utónevét, mint a melyek születési anyakönyvébe be vannak jegyezve. Ez a rendelkezés az írói vagy művészi álnevek használatát nem korlátozza.”

⁶² Megyeri-Pálffi (2011): i. m. 45–47.

Irodalomjegyzék

- Angyal Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve. XVI. A család.* Budapest, Attila-nyomda, 1939.
- Béli Gábor: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog.* Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2000.
- Béli, Gábor: Strafrechtspraxis und Strafrechtswissenschaft in Ungarn im 18. Jh. In Barna Mezey (szerk.): *Strafrechtsgeschichte an der Grenze des nächsten Jahrtausendes.* Budapest, Gondolat, 2003. 110–121.
- Bodo, Matthias: *Jurisprudentia criminalis secundum praxim et constitutiones Hungaricas.* Posonii, Typ. Landerer, 1751.
- Czövek István: *Magyar hazai polgári magános törvényről írt tanítások.* Pest, Trattner, 1822.
- Czuczor Gergely – Fogarasi János: *A magyar nyelv szótára.* Pest, Emich Gusztáv, 1862.
- Fogarasi János: *Magyar közpolgári törvénytudomány elemei, Kövy Sándor után.* Pest, Eggenberger, 1842.
- Frank Ignác: *A közigazság törvénye Magyarhonban.* Buda, M. Kir. Egyetem, 1845.
- Hajdu Lajos: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet.* Budapest, KJK, 1971.
- Husztly, Stephanus: *Jurisprudentia practica seu commentarius novus in jus Hungaricum.* Budae, Typ. Veronice Nottensteinin viduae, 1745.
- Kelemen, Emericus: *Institutiones juris Hungarici privati.* Budae, M. Kir. Egyetem, 1818.
- Korsós Delacasse Krisztina: Családság a Hármaskönyvben. In Balogh Elemér – Homoki-Nagy Mária (szerk.): *Tripartitum trium professorum. Három szegedi jogtörténész.* Szeged, Iurisperitus, 2017. 95–106.
- Kövy Sándor: *A magyar polgári törvény.* Sárospatak, Nádaskay András, 1822.
- Madai Sándor: A család tényállásának hazai előképei az államalapítástól a felvilágosodás koráig. *Jogtörténeti Szemle*, 11. (2009), 4. 17–20.
- Megyeri-Pálffy Zoltán: *Név és jog. A névviselés jogi szabályozásának fejlődéstörténete Magyarországon.* PhD-értekezés. Debrecen, DE ÁJK, 2011.
- Meszer Artúr: Álorcászok. In Márkus Dezső (szerk.): *Magyar jogi lexikon.* Budapest, Pallas, 1898. 528.
- Mireisz Tímea: A büntetőjogi és a magánjogi felelősség szétválásának áttekintése a magyar jogtörténetben. I–II. *Jogtörténeti Szemle*, (2019), 1. 35–40; 2. 56–62.
- Planum tabulare sive Decisiones Curiales, per excelsam deputationem a piae memoriae imperatrice et regina Hungariae diva Maria Theresia eatenus ordinatam collectae et in ordinem redactae anno 1769.* Posonii, Typ. S. P. Weber, 1817.
- Szlemenics Pál: *Közönséges törvényszéki polgári magyar törvény.* Pozsony, Snischek Károly, 1823.
- Szlemenics, Pál [Paulus]: *Elementa juris Hungarici judicii criminalis.* Posonii, Typ. Bolnay, 1833.
- Szlemenics Pál: *Magyar fenyítő törvény.* (Átdolg. Ökröss Bálint.) Pest, Heckenast, 1865.
- Vuchetich, Mátyás [Mathias]: *Institutiones juris criminalis Hungarici in usum academiarum regni Hungariae.* Budae, Universitas Hungaricae, 1819.
- Vuchetich Mátyás: A magyar büntetőjog rendszere. Király Tibor ford. In Máthé Gábor – Mezey Barna (szerk.): *A magyar jogtudomány klasszikusai.* Budapest, Magyar Közlöny, 2010.